

ISSN 2181-9238

GOLDEN SCRIPTS

OLTIN BITIGLAR

2023 Vol. 2

**www.navoiy-uni.uz
www.goldenscripts.navoiy-uni.uz**

ISSN 2181-9238

GOLDEN SCRIPTS

OLTIN BITIGLAR

2023 Vol. 2

www.navoiy-uni.uz
www.goldenscripts.navoiy-uni.uz

BOSH MUHARRIR Shuhrat Sirojiddinov
BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI Karomat Mullaxo'jayeve
MAS'UL KOTIB Ozoda Tojiboyeva
TAHRIR HAY'ATI Karl Rayxl (Germaniya) Isa Habibeyli (Ozarbayjon) Seyhan Tanju (Turkiya) Almaz Ulvi (Ozarbayjon) Benedek Peri (Vengriya) Vahit Turk (Turkiya) Teymur Kerimli (Ozarbayjon) Eunkyung Oh (Koreya) Nazef Shahrani (AQSh) Boqijon To'xliyev Muhammadjon Imomnazarov Bilol Yujel (Turkiya) Qosimjon Sodiqov Zulxumor Xolmanova Mustafa O'ner (Turkiya) Nurboy Jabborov G'aybulla Boboyorov Kimura Satoru (Yaponiya) Imran Ay (Turkiya) Aftondil Erkinov Nadir Mamadli (Ozarbayjon) Rashid Zohidov Otabek Jo'raboyev Bulent Bayram (Turkiya) Qo'ldosh Pardayev Nodirbek Jo'raqo'ziyev Oysara Madaliyeva Hilola Nazirova

MUNDARIJA	
MATNSHUNOSLIK	
Rashid Zohidov Ilmiy-tanqidiy matn mashaqqati	4
Shermuhammad Amonov Tabibiy debochalari	16
Sohiba Madirimova Mutrib asarlari ilmiy-tanqidiy matnini yaratish tamoyillari	40
ADABIYOTSHUNOSLIK	
Orzigul Hamroyeva Qofiya harflarining nazariy asoslari tadqiqi	67
Alisher Razzoqov “Lison ut-tayr” kompozitsiyasi va obrazlari uygʻunligi	93
LINGVISTIKA	
Gʻaybulla Boboyorov Mahmud Koshgʻariyning “Devonu lugʻati-t-turk” asarining oʻzbekcha oʻgirmalaridagi ayrim yanglish ochiqklamalar toʻgʻrisida	111

EDITOR IN CHIEF	
Shuhrat Sirojiddinov	
DEPUTY EDITOR IN CHIEF	
Karomat Mullakhojaeva	
EXECUTIVE SECRETARY	
Ozoda Tojibaeva	
EDITORIAL BOARD	
Karl Rechl (Germany)	
Isa Habibbeyli (Azerbaijan)	
Seyhan Tanju (Turkey)	
Almaz Ulvi (Azerbaijan)	
Benedek Peri (Hungary)	
Vahit Turk (Turkey)	
Teymur Kerimli (Azerbaijan)	
Eunkyung Oh (Korea)	
Nazif Shahrani (USA)	
Bakijan Tukhliev	
Mukhammadjan Imomnazarov	
Bilol Yujel (Turkey)	
Kasimjan Sadikov	
Zulkhumor Kholmanova	
Mustafa O'ner (Turkey)	
Nurboy Jabborov	
Gaybullah Babayarov	
Kimura Satoru (Japan)	
Imran Ay (Turkey)	
Aftandil Erkinov	
Nadir Mamadli (Azerbaijan)	
Rashid Zahidov	
Atabek Juraboev	
Bulent Bayram (Turkey)	
Kuldosh Pardaev	
Nodirbek Jurakuziev	
Oysara Madalieva	
Hilola Nazirova	

CONTENTS	
TEXTOTOLOGY	
Rashid Zohidov	
Difficulty of Scientific-critical text	4
Shermuhammad Amonov	
Tabibi's prelude	16
Sohiba Madirimova	
Principles of creating a scientific-critical text of Mutrib's works	40
LITERATURE	
Orzigul Hamroyeva	
Research of theoretical foundations of rhyming letters	67
Alisher Razzakov	
"Lison ut-tayr" composition and harmony of images	93
LINGUISTICS	
Gaybulla Babayarov	
On the some mistakes in the Uzbek translations of Mahmud Kashgari's "Dīwān Luyāt at-Turk"	111

“Lison ut-tayr” dostoni kompozitsiyasi va obrazlari uyg’unligi

Alisher Razzoqov¹

Abstrakt

Mazkur maqolada Alisher Navoiyning “Lison ut-tayr” asari tasvvufiy nuqtayi nazardan tahlil qilingan. Maqola oldiga qo’yilgan ilmiy muammoning yechimida, avvalo, Alisher Navoiyning tasavvuf va uning naqshbandiya ta’limotidagi o’ziga xos qarashlariga ahamiyat berilgan. Asar kompozitsiyasining o’ziga xosligiga diqqat qaratilib, undagi har bir bo’lim, har bir detal Alisher Navoiyning, eng avvalo, islomiy, so’ngra tasavvufiy dunyoqarashini o’zida aks etgani tahlillar orqali asoslangan. Dostonning kirish qismidagi islom tarixida mashhur bo’lgan tarixiy shaxslar haqidagi hikoyatlar asarning tasavvufiy mohiyatini to’g’ri anglash va obrazlar badiiyatini yoritishdagi ahamiyati ta’kidlangan. Asarning 95-bobida tasvirdangan Abu Turob Naxshabiy va uning muridi haqidagi hikoyat ham tahlil qilinib, unda so’fiylikning axloqiy-ta’limiy mavzulari qalamga olingani haqida xulosa chiqarilgan. Mavzuni yoritishda Alisher Navoiy asarlaridan tashqari tasavvufiy mavzuda ijod qilgan shoirlar, islom tarixi, tasavvufga doir klassik va zamonaviy mualliflar fikrlari asos qilib olindi.

Kalit so’zlar: *“Lison ut-tayr”, badiiy ijod, islom, tasavvuf, kompozitsiya, hikoyat, obraz.*

Kirish

Alisher Navoiy “Lison ut-tayr” dostonini umri so’nggida yozganligi ma’lum. Muallif bu asar ustida umri davomida ishlagan, desak mubolag’a bo’lmaydi. Faqat ijodiy jarayon shoirning onggi va tafakkurida kechgan. Asar xotimasidan Navoiyning bolalik chog’laridayoq Fariduddin Attor asariga o’xshash doston yozishga ahd qilganini bilish mumkin. O’sha paytlardan boshlab Navoiy butun umri davomida asarni yozishga tayyorgarlik ko’rgan... Shu

---

¹Razzoqov Alisher Abduzohidovich – filologiya fanlari bo’yicha falsafa doktori (PhD), doktorant, Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o’zbek tili va adabiyoti universiteti.

E-pochta: razzoqovalisher45@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-0089-5874

Iqtibos uchun: Razzoqov, A.A. 2023. “Lison ut-tayr” kompozitsiyasi va obrazlari uyg’unligi”. *Oltin bitiglar* 2: 93–110.

sababdan bo'lsa kerak, bu asarning tahlil va talqini borasidagi bahs-u munozalar haligacha davom etmoqda. Zero, "...badiiy asarni turlicha talqin qilish mumkin, haqiqat esa cheksiz, hatto bir shaxs yoki bir davrning o'z haqiqati bor... Resipient (talqin qiluvchi –A. R.) fikri asar ma'nosi va g'oyasining qaysidir qirrasini aks ettirishi mumkin, lekin u hech qachon so'nggi va yagona qarash bo'la olmaydi. Fanda mavjud bo'lgan bu xulosa badiiy asarni ham turli jihatlaridan talqin qilish imkonini beradi" [Эркинов 2018, 8]. "Lison ut-tayr" tadqiqotchilari ham shu paytgacha o'z imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda asarning turli qirralari haqida fikr bildirib kelganlar. Asarga bo'lgan yondashuv va munosabat har bir davrning mafkurasiga qarab o'zgarib turganligi ham ma'lum haqiqat.

Doston kompozitsiyasidagi o'ziga xosliklar

Chin ma'nodagi badiiy adabiyotda mumtoz ruh va mazmun bilan birgalikda asar kompozitsiyasi ham shunga monand ravishda shakllantiriladi. Nafaqat asardagi voqealar rivoji, syujetida, balki uning kompozitsiyasida ham ijodkor tafakkuri, g'oyasi, e'tiqodi bo'y ko'rsatib turadi. "Asar kompozitsiyasi, dastavval, muallifning tasvir etilayotgan hayotiy materialga munosabati bilan belgilanadi, ya'ni kompozitsiya birinchi navbatda g'oyaviy-estetik tushunchadir. Yozuvchi nuqtai nazari kompozitsiyaning hal etuvchi unsuridir" [Sulton 2005, 124]. "Lison ut-tayr" dostoni kompozitsiyasi ham bevosita Alisher Navoiyning duyoqarashi, badiiy niyatlariga asoslanib ishlangan. Asar kompozitsion xususiyatlarining barchasi haqida bir maqola doirasida fikr bildirish qiyin, albatta. Bu o'rinda faqat dostonning muqaddima va xotima boblarining asarni talqin qilishdagi o'rni haqida fikr yuritmoqchimiz.

Mumtoz adabiyot an'anasiga ko'ra, lirik devonlar nasriy debochalar, yirik hajmdagi epik dostonlar esa muqaddimaviy boblar bilan boshlanadi. Asarning mazkur qismlarida adibning o'z ijodiy maqsadlari, e'tiqodiy-falsafiy qarashlari o'z aksini topib, asarning asosiy mazmunini tushunishga o'quvchini tayyorlaydi. Shu jumladan, "Lison ut-tayr" asarining kirish boblari ham, ularda qo'yilgan masalalar ham butun asar g'oyaviy yo'nalishini belgilab olishda muhim ahamiyat kasb etadi. Asar talqinlariga doir tadqiqotlarda e'tirof etilganidek, "Lison ut-tayr" debochasi konkret ilmiy ishlar "kirish" qismlaridan ham aniqroq, sistemaliroq tarzda asosiy qismdagi poetik konsepsiyalarni belgilab beradi" [Жўракулов 2015, 108].

"Lison ut-tayr" dostoni bugungi kunga qadar, asosan, falsafiy

va tasavvufiy aspektda talqin qilib kelindi. XX asr boshlaridayoq zamonaviy navoiyshunoslikda Y.Bertels dostonida "Foniy" taxallusining qo'llanishi haqida fikr bildirib, bunday taxallusni faqat tasavvufiy dunyoqarashga ega bo'lgan shoir qo'llashi mumkin, degan mulohazani o'rta tashlaydi [Бертельс, 1965, 386]. Bu ishni sobiq sho'rolar davridan davom ettirgan navoiyshunoslar uzoq yillar davomida shoirning tasavvufga munosabatini butunlay inkor etmagan bo'lsalar-da, lekin bu haqida gapirishga to'g'ri kelganda tasavvufning hurfikrlilik bo'lib ko'ringan falsafiy tamoyillariga urg'u berdilar, uning islomiy mohiyatini esa Navoiy dunyoqarashidagi ba'zi ziddiyatli holatlar yoki "reaksion ruhoniylar"ni chalgitish, deyish bilan cheklanildi. Aynan shoir asarlari muqaddimalariga xolis baho berish Navoiyning tasavvufiy dunyoqarashida ziddiyat bo'lmaganligini ko'rsatadi. Shu muammoga javob tariqasida "Favoyid ul-kibar" devonining 306-g'azalida shunday deyiladi:

Birovga musallam tariqi tasavvuf

Ki, zotida mavjud emastur taxalluf [Навоий (е) 2011, 311].

Navoiy bu g'azalini bejiz aynan shunday mazmundagi bayt bilan boshlamagan. Avvalo, ixtilofli masalani hal qilib olishni niyat qilgan ko'rinadi. Bayt talqiniga ko'ra, tasavvufga doxil bo'lmoqchi solik o'z zotidagi "taxalluf" – ixtilof, nomuvoqlikni yo'qotishi kerak. Haq amriga va qazosiga muvofiq kelmaslik, xilof yo'l tutishni aslo o'ylamasligi va e'tiqodida mustahkam bo'lish kerak. Shu ma'noda "Lison ut-tayr" dostonining ham tavhid g'oyasi asosidagi hamd, munojat, na't, me'roj va salafi solihlar bo'lmish xulafoyi roshidin siyratlariga bag'ishlangan boblar bilan boshlanishida Alisher Navoiyning o'ziga xos badiiy niyati, e'tiqodiy dunyoqarashi namoyon bo'ladi. Shoir to'g'ridan-to'g'ri asosiy mavzuga o'tishdan oldin e'tiqodiy masalalarni o'quvchi ongiga joylashni maqsad qiladi. Bu orqali u tasavvuf maslagi, eng avvalo, Haqni tanish, Uning bir-u bor ekanligiga iqror bo'lish, inson hech qachon Allohga loyiq darajada ibodat qila olmasligini eslatish; shuningdek, haqiqiy ma'nodagi tasavvuf Payg'ambar s.a.v. va sahobalarning yo'li ekanini uqdirmoqchi bo'ladi. Tasavvuf yo'lining ham andozasini shunga qarab belgilaydi. Zero, Payg'ambar s.a.v.ning ham siyratlari tarixiga nazar solsak, risolatning ilk davrlarida u zot, avvalo, johiliyat davrida buzilib ketgan aqidalarni tuzatish va tavhid g'oyasini qaror toptirish bilan shug'ullangan bo'lsalar, keyinchalik harom ishlardan ogohlantirish, qaytarish va so'ngra farzlarni ado etishga amr qilganlar.

Dostonning munajat mavzusidagi ikkinchi bobida bayon

qilingan fikrlar ham shoirning inson va Haq o'rtasidagi munosabat qanday bo'lmog'i kerak, degan masalaga oydinlik kiritadi. Bunda Alisher Navoiy o'quvchiga o'zini shunday tanishtiradi:

*Qilmadim umrumda bir rak'at namoz,
Sar-basar mahzi niyoz, ey beniyoz.
Hargiz andoq qo'ymadim tufroqqa bosh,
Kim keraklik bo'lmag'oy boshimg'a tosh.
Bermadim hargiz gadog'a bir diram,
To o'zumni ko'rmadim sohib karam.
Tutmadim oting qilib farzonaliq,
Sabha eldin osmoyin yuz donaliq.
Bir amal hargiz riyosiz qilmadim,
Zarqsiz hargiz o'zumni bilmadim.
O'ylakim mendurmen, inson bo'lmasun,
Yo'qki inson, devu shayton bo'lmasun*

[Навоий (h) 2011, 11 – 12].

Alisher Navoiyning nafaqat ijtimoiy hayoti, balki shaxsiy fazilatlaridan ham xabardor kishi uning yuqoridagi baytlarini o'qib, shoir nega ibodatlarini, butun savobli ishlarini yo'q deb hisoblayapti, deb ajablanishi tabiiy. Alisher Navoiyning islom shariatiga qay darajada jiddiylik bilan amal qilgani haqida tarixchi Xondamir quyidagicha guvohlik beradi: "Bandalar va ibodat qiluvchilarning pushti panohi bo'lgan bu zot (Navoiy – A.R.)ning juma va jamoat namozlarini o'qishni tashkillashtirishdagi sa'y-harakatlari va g'ayratlari shu darajada ediki, Marg'aniy bog'i ichida o'ta chiroyli bezaklar bilan ziynatlangan bir masjid qurib, o'z zamonasi qorilarining sarasi bo'lgan Xoja Hofiz Muhammad Sultonshohni ushbu masjid imomligiga tayinlagandilar va o'zlari ham bu yerda besh mahal jamoat bilan o'qiladigan namozlarning barchasida qatnashardilar" [Хондамир 2018, 127].

Navoiy yuqoridagi misralari orqali, avvalo islomning ma'rifiy g'oyalariga urg'u bermoqda. Mazkur g'oya dostonning asosiy boblarida ham ba'zi hikoyatlari orqali illustrasiya qilinib, shoir o'zining qisqacha xulosalarini berib borgan. Masalan, Azozil haqidagi hikoyatni shunday xulosalaydi:

*O'zni ko'rmak – toatin ko'rmakdurur,
Qilg'onin ko'ngliga kelturmakdurur* [Навоий (h) 2011, 173].

Yoki "Layli va Majnun" dostonida shunday yozadi:

Toat qilu ko'zga ilma oni,

Ko'rmak bila hech qilma oni [Навоий (g) 2011, 263].

Inson toat bilan erishgan fazilatlaridan mamnun bo'lishning nimasi yomon, degan savolga "Nasoyim ul-muhabbat" asaridagi shayx Alouddavla Simnoniy tilidan aytilgan quyidagi so'zlar javob bo'lishi mumkin: "...Darvesh kerakki, o'z nafi kaminida bo'lg'ay, to har ko'zki, o'z kamolini ko'rarg'a ochqay, filhol ani tikkay. Va agar mundoq qilmasa, anga xabar bo'lg'uncha nafs aning har sari mo'yidin o'z kamolin ko'rarg'a bir ko'z ochgay va Haqning kamolini ko'rardin ko'r qilg'ayki, nafsning odati budur" [Навоий (i) 2011, 346].

Navoiy "Lison ut-tayr" munajatida yuqoridagi baytlari orqali inson ko'p amaliga ishonib emin bo'lmasligi, shu bilan birga Allohning rahmatidan ham noumid bo'lmasligi lozim demoqchi bo'ladi. Shoir bu umidvorlikni keyingi baytlarda shunday ifodalagan:

*Gar manga bu dard bedarmon erur,
Lek darmoni sanga oson erur.
Dardima darmon inoyat aylagil,
Tavbai komil hidoyat aylagil* [Навоий (h) 2011, 12].

Navoiyning mazkur baytlari tasavvufdagi "xavf va rajo" – qo'rquv va umid g'oyasining ifodasidir. Bu masalaning ahamiyati nihoyatda katta bo'lib, unga ko'ra, "Emin bo'lish va noumid bo'lish – ikkisi Islom millatidan chiqaradi. Ahli qibla uchun haq yo'l – shu ikkisining orasida bo'lishdir" [Бадахшоний 2014, 237]. Bu bilan Navoiy, eng avvalo, solikning aqidasi sog'lom bo'lishi kerakligini ta'kidlamochi bo'ladi.

Hamd va munajatdan so'ng Payg'ambar a.s. haqidagi na't mavzudagi boblarning joylashuvi mumtoz adabiy an'ana, albatta. Lekin asar kompozitsiyasini bu taxlit tuzish orqali Alisher Navoiy yana muhim bir e'tiqodiy masalaga diqqatni tortadi, ya'ni valiy hech qachon nabiy martabasiga yeta olmaydi: "...avliyolardan birortasi, kim bo'lishidan qat'i nazar, anbiyo alayhissalomlarning birortasidan afzal bo'la olmaydi... Agar hamma avliyolar bitta nabiy bilan solishtirilsa, nabiy ulardan ustun chiqadi va martabasi yuqori bo'ladi... Alloh taolo xaloyiqning hammasini, jumladan, avliyolarni ham payg'ambarlarga ergashishga buyuradi" [Бадахшоний 2014, 328].

Dostonda na'tdan so'ng xulafoi roshidin – Abu Bakr, Umar, Usmon va Ali r.a.lar manoqibiga doir lavhalarni muqaddimaviy boblarda joylashtirish orqali ham Navoiy yana e'tiqodiy masalaga yuzlanadi – Payg'ambar a.s. sahobalariga muhabbat ham e'tiqodning

muhim bir juz'idir: "Sahobalarni faqat yaxshilik, odob va ulug'lash bilan yodga olamiz. Ularni yaxshi ko'rish din, iymon va ehsondir. Kim ularni yaxshi ko'rmasa, uning dini ham, iymoni ham, ehsoni ham yo'qdir" [Бадахшоний 2014, 261]. Shu asnoda Alisher Navoiy tasavvuf ilgari surgan axloqiy va falsafiy masalalar targ'ibi uchun Payg'ambar a.s. va salafi solihlarning axloqini namuna – etalon qilib ko'rsatadi. Shu tariqa dostonning asosiy g'oyaviy masalalarini yoritish uchun zamin hozirlaydi.

Xotima boblarda bayon qilingan fikrlar ham asar haqidagi, umuman, navoiyshunoslikdagi ba'zi bahsli munozalarga bir qadar oydinlik kiritadi. Ma'lumki, rus sharqshunosi Y.Bertels o'zining "Navoiy va Attor" nomli maqolasida Navoiy tasavvufning muxlisi, qalban so'fiy, bu ta'limotning bilimdoni bo'lsa-da, lekin hech qachon amaliyotchi so'fiy bo'lmagan, degan xulosaga keladi [Бертельс 1965, 419]. Bunday xulosa qaysi jihatlari bilan o'zini oqlamasligi haqida keyingi yillar adabiyotshunosligida ham asosli fikrlar bildirilgan [Жўракулов 2015, 119]. E'tiborli jihati, bu bahsli masalaga "Lison ut-tayr"da Navoiyning o'zi oydinlik kiritadi. Ma'lumki, asarda tasvirlangan yetti vodiy – solikning oliy haqiqatga yetish uchun bosib o'tishi lozim bo'lgan tasavvuf bosqichlaridir. Navoiy doston xotimasidagi "...taxallus tag'yirining uzri" sarlavhali bobida shunday yozadi:

Chun "Lison ut-tayr" og'oz ayladim,

Turf qushlar birla parvoz ayladim [Навоий (h) 2011, 285].

"Turf qushlar" dostonida jamiyatning turli tabaqa vakillaridir. Ularning Haqqa intilishi, talabgorligi, iste'dodi turli-tuman. Navoiy ham shunday odamlar bilan hamnafas holda tariqat bosqichlarini o'tkazganiga ishora qilmadimikin? Zero, biror fikrni to'g'ridan-to'g'ri emas, unga ishora sifatida ifodalash tasavvuf adabiyotining asosiy xususiyatlaridan biridir.

Shunisi aniqki, Navoiy Jomiy rahbarligida tasavvuf tarbiyasi va ta'limini olgan, lekin tafsilotlarini batafsil oshkor qilmagan. Buning ham ayrim sabablarini Navoiyning o'z asarlaridan bilish mumkin. Masalan, "Xamsat ul-mutahayyirin" asarida Navoiy ustozi va piri Abdurahmon Jomiyning tasavvufdagi o'ziga xos yo'li haqida shunday ma'lumot beradi: "...tariqat odobi sulukida andoq daqiq ravish bila tariqlarini tuzdilarkim, hech kishi alarning zohir ulumi va she'r va muammo va insho va bu nav' nimalardin sharifroq nihoniy amrg'a mashg'ul erkonlarin bilmadilar va fahm ham qilmadilar..." [Навоий (f) 2011, 739]. Demak, Jomiy va Navoiy mansub naqshbandiya tariqatining ta'lim va tarbiya usuli ko'p

hollarda shu tarzda yo'lga qo'yilgan. Naqshbandiya shayxlarining zohiriy ko'rinishlari ham boshqa musulmonlardan deyarli farqlanmagan.

Tasavvufiy obrazlar badiiyati

Badiiy asar matnini tahlil va talqin etishda undagi badiiy obrazlar silsilasi, ularning kelib chiqish manbalarini o'rganish muhim ahamiyatga egadir. Chunki badiiy obrazga asar muallifining "men"ligi, estetik ideali singdirilgan bo'ladi. Adabiyotshunos olim Izzat Sulton ta'kidlaganidek, "Xarakter (obraz) – insonning tipiklashtirilgan va individuallashtirilgan tasviri... Xarakterda yozuvchining (umuman olganda shoirning ham — A.R.) kishilarga va hayotga munosabati, hayotiy hodisalarga bergan estetik bahosi yaqqol ko'rinadi. Xarakter muallif estetik idealini tashuvchidir" [Sulton 2005, 103]. Alisher Navoiy yaratgan obrazlar haqida fikr bildirganda ham ularni albatta inobatga olish kerak.

Alisher Navoiy ijodining tub mohiyatini anglash va talqin etishda "Lison ut-tayr" asari, undagi badiiy obrazlar tarixi, genezisini o'rganishning ahamiyati nihoyatda kattadir. Chunki "Lison ut-tayr"ni tadqiq etish orqali navoiyshunoslikning juda ko'p muhim, aytish mumkinki, nazariy masalalarini oydinlashtirishi mumkin" [Олим, 1992, 4]. Asarning asosiy mohiyatini bilish uchun, eng avvalo, muallifning o'ziga quloq tutish lozim. Bu haqda Alisher Navoiy asarning o'zida shunday ma'lumotlar bergan:

Kim bu daftar nazmidin kulli murod,

Chunki marja' mayli erdiyu maod.

Munda foniy bo'lmas ish o'lmas tamom,

Foniy ondin topti nazimim ehtimom [Навоий (h) 2011, 286].

Ya'ni, "bu daftar" – "Lison ut-tayr" asarini yozishdan umumiy maqsad asl manbaga qaytib borishni tasvirlashdan iborat. Bu esa insondan foniy bo'lishni talab etadi. Asarning "Foniy" taxallusi bilan yozilishiga ham bu bir sabab sifatida ko'rsatilgan. Shu misolning o'zi ham dostonning tasavvufiy mavzuda yozilganiga shubha qoldirmaydi.

Alisher Navoiy o'z ijodi doirasida juda ko'plab tasavvufiy obrazlar yaratgan. Ularning aksariyati prototip asosida, ya'ni zahirida konkret tarixiy shaxs bo'lgan obrazlardir. Bu obrazlarning genezisini bilish uchun tasavvufning qanday manbalardan shakllanganligini chuqur bilish lozim. Tasavvufning ilk nazariyotchi olimlaridan Abu Nasr Sarroj o'zining "Al-Lum'a" asarida Qur'oni karimdagi "Alloh adolat ila turib, albatta, Undan boshqa iloh yo'qligiga

guvohlik berdi, farishtalar hamda ilm egalari ham (shunday guvohlik berdilar)” (Olim Imron, 18-oyat) oyatini asos qilib shunday yozadi: “Payg‘ambarimiz (s.a.v.)ning “Olimlar payg‘ambarning vorislaridir” degan hadislari rivoyat qilingan. Mening tushunishimga ko‘ra, Alloh bilar, ammo, oyatda kelgan “adolat ila turib guvohlik beradigan” ilm sohiblari payg‘ambar vorisi bo‘lishga loyiq kimsalardir. Chunki ular Allohning Kitobini tutgan, Rasulullohga muvofiq kelgan, as‘hob va tobeinning yo‘liga kirgan taqvo ahli va solih kishilarning yo‘rig‘ini o‘zlashtirgan kimsalardir. Bular uch guruhdir: muhaddislar, faqihlar va tasavvuf arboblardir. Mana shu uch guruh Allohning vahdoniyatiga shohidlik beradigan va payg‘ambar vorisi bo‘lishga loyiq kishilardir” [Serrac 1996, 10].

Ko‘rinadiki, Sarroj tasavvuf ahlini muhaddis va faqihlar bilan bir qatarga qo‘yib, uning asos manbalarini Qur‘on, Sunnat va salafi solihlarning yo‘llari tashkil qilishiga urg‘u bergan. Junayd Bag‘dodiyning quyidagi so‘zlari ham bunga uyg‘undir: “Ushbu yo‘limiz asllar: Kitob va Sunnat bilan bog‘lab qo‘yilgan. Kim kitobni hifz qilmasa, hadis yozmasa, faqih bo‘lmasa unga ergashilmaydi” [Муҳосибий 2020, 184].

“Lison ut-tayr”dagi shoir nuqtayi nazari, estetik ideali komil inson, uning vositasi esa tasavvuf ta‘limotidir. Buning uchun Alisher Navoiy Attor asaridagi vahdat ul-vujud falsafasiga o‘ziga xos tarzda yondashgan. Turk adabiyotshunosi Ogoh Sirri Levendning qayd etishicha, “Navoiy Attordagi vahdat ul-vujud falsafasini yetarli darajada yumshatib, tasavvufdagi bu ta‘limotni ahli sunnat qarashlariga yaqinlashtirishga intilgan” [Levend 1965, 238].

Haqiqatdan ham, Alisher Navoiy mansub bo‘lgan naqshbandiya tariqatida Abn Arabiyning vahdat ul-vujud falsafasiga qiziqish Bahouddin Naqshbandning shogirdi Xoja Muhammad Porso ilmiy faoliyatidan boshlanib, Abdurahmon Jomiyning ilmiy-ijodiy faoliyatida o‘zining yuksak cho‘qqisiga ko‘tarildi. Jomiy tomonidan Ibn Arabiyning bir qator asarlariga sharhlar bitilgani buning dalilidir. Alisher Navoiyning o‘zi “Xamsat ul-mutahayyirin” asarida Abdurahmon Jomiyning tasavvufga doir sharh asarlarining nomini sanar ekan, ularni shaxsan o‘zining iltimosiga binoan yozilganligini shunday ta‘kidlagan: “...bu faqir alar tasnifig‘a sabab va ta‘lifig‘a bois bo‘lubmen” [Навоий (f) 2011, 767]. Tasavvufshunos olim J.Xolmo‘minov naqshbandiyaning vahdat ul-vujud ta‘limotiga munosabati haqida shunday yozadi: “Naqshbandiya ta‘limoti Ibn Arabiyning Vahdat ul-vujud falsafasini ma‘lum darajada o‘ziga singdirdi, ammo buni Hanafiya fiqhiy-aqidaviy prinsiplaridan chetga

chiqmagan holda amalga oshirdi. Natijada, Naqshbandiya ta'limoti irfon falsafasi bilan o'zini nazariy-ilmiy jihatdan mustahkamlab oldi va shu bilan birga uni naqshbandiylikka moslashtirishga ham muvaffaq bo'ldi" [Холмўминов 2020, 153].

Yuqorida ta'kidlaganimizdek, "Lison ut-tayr" asari kompozitsiyasi ham shoirning badiiy niyati, e'tiqodiy-tasavvufiy qarashlari bilan uzviy bog'liq holda tuzilgan. Asardagi an'anaviy hamd, munojot, na't-me'roj boblaridan so'ng to'rt xalifa vasfiga bag'ishlangan boblarga o'rin berilib, ular hayotidagi eng muhim voqealarni keltirish bilan asosiy fikr to'ldirilgan. Dastlab, birinchi xalifa Abu Bakr Siddiq (r.a.) ta'riflangan bobda uning islom va Payg'ambar (a.s.) uchun qanchalik fidoyilik, jonbozlik ko'rsatgan shaxs ekaniga urg'u berilgan. Unga ilova qilingan hikoyatda esa uning islom ruknlarining yaxlitligini saqlashda qanchalik kuchli ehtimom sohibi ekaniga e'tibor qaratilgan:

*Mustafodin so'ngra ahli irtidod,
Chun xilofatqa ul o'ldi istinod,
Din tariqida adovat tuzdilar,
Kim hujum aylab jadal ko'rguzdilar.
Bergali islom ruknig'a halal,
Kim zakot aylab ayon erdi jadal.
Ul g'azab aylab bu nav' etti xitob,
Kim nabi qonunidin bir rishtatob –
O'ksamak tag'yir ila imkoni yo'q,
O'ksutur elga qilichdur, dog'i o'q*

[Навоий (h) 2011, 20].

Alisher Navoiy asarda Abu Bakr Siddiq siyratini chizar ekan, unga islom tarixidagi aniq bir voqealarni asos qilib olgan. Xuddi shu voqeani mashhur olim Jaloliddin Suyutiy o'zining "Tarix al-xulafo" asarida ham Imom Buxoriy va Imom Muslim rivoyatlari asosida bayon qilgan [Суютий 2020, 52 – 53].

Keyingi bobda Hazrat Umar Foruq (r.a.) obrazi tasvirlanadi. Unda xalifa Umar shaxsiyatidagi adolat, qanoat va saxovat sifatlari haqida so'z boradi. Jumladan, uning ehson dasturxonidan jahon ahli to'ysa ham, o'zining ochligini unuttirish uchun qorniga g'isht bog'lab yuradi:

*Xoni bazlidin jahon ahli to'yub,
Ul o'zin to'yg'org'ali kirpich qo'yub*

[Навоий (h) 2011, 21].

Nafsini ehtisob qilishda o'zini umuman ayamasligi, hatto

o'z farzandiga ham shafqat qilmasligi qalamga olingan:

*Nafsini o'lturgon ichibon zahri nob,
O'g'lun o'lturgon qilurda ehtisob*

[Навоий (h) 2011, 21].

Jaloliddin Suyutiyning yuqorida tilga olingan asarida Umar (r.a.)ning o'z nafsini doimo jilovlab turishi haqida Abdulloh ibn Umar tilidan quyidagi voqea keltirilgan: "Bo'yniga mesh ortib olgan Umarni ko'rgan odamlar: "Bunday qilmang, bu nima qilganingiz?" deb koyishdi. Umar dedilar: "Nafsim kibrga ketib qolyapti, shuning uchun uni pasaytirmoqchiman" [Суютий 2020, 103]. Bu holat tasavvufdagi nafs riyozatining asosidir. Mazkur bobga ilova qilingan hikoyatda xalifa Umar obrazining yana bir qirrasi – uning dunyo moliga umuman iltifoti yo'qligi namoyon bo'ladi: uning xalifaligi davrida Madoyin fath etilib, sultonlarning necha yuz yillik xazinalari qoshida jamlanganida aqlni shoshiradigan bunday boylikka ko'z qirini ham tashlamaydi.

Asarning XI va XII boblarida Hazrat Ali (r.a.) obrazi gavdalandiriladi. Alisher Navoiy, eng avvalo, Hazrat Ali (r.a.) siyratidagi ilm va valoyat sifatlarini tilga oladi:

*Ilm daryosi, valoyat gavhari,
Olam ahlida ajoyib mazhari* [Навоий (h) 2011, 24].

Haqiqatdan ham, Hazrat Ali (r.a.) sahobalar ichida eng ilmlil zot ekani bilan ajralib turgan. "Sahobalar ichida yettita buyuk qozi, hukm va fatvo beruvchi bo'lgan. Ulardan biri Hazrati Ali, yana birlari Oysha onamiz edilar... Faqatgina Hazrati Alining fiqhiy ilmlari Hazrati Umardan ustun edi. Ba'zi fiqhiy masalalarni Ali (roziyallohu anhu)dan so'rardilar" [Жўшон 2018, 37]. XII bobdagi hikoyatda Hazrat Ali (r.a.)ning yana muhim sifati – ibodat asnosida suyagiga qadalgan o'qni sug'urib olganda ham sezmaydigan darajada o'zini unutishi haqida so'z boradi. Alisher Navoiy undagi bu sifatni "Nasoyim ul-muhabbat" asarida so'fiylarning ham eng muhim sifatlaridan biri deb ko'rsatadi: asarning muqaddima qismida bayon qilinishicha, so'fiylar namoz ibodatiga shu qadar katta e'tibor qaratar ekanlarki, Boyazid Bistomiyning namozdagi holati haqida shunday deyiladi: "...sulton ul-orifin Shayx Abu Yazid Bistomiy q.s. namoz qilsa erdilar, qa'qa alarning ko'ksi so'ngaklaridin chiqar erdi. Haq s.t. haybatidin va shariat ta'zimidin va hozir xalq eshiturlar erdi" [Навоий (i) 2011, 94].

Bulardan tashqari Alisher Navoiy xulafoyi roshidinni "Nazm ul-javohir" asarining kirish qismidagi bir ruboiyda ham xuddi "Lison

ut-tayr" da ta'riflangan sifatlar bilan tilga olgan:

*Avvalg'ini fazl durrig'a ummon bil,
Soniysini adl gavharig'a kon bil,
Solisni hayo gulbunig'a bo'ston bil,
Robi'ni valoyat badanig'a jon bil* [Навоий (i) 2011, 31].

Ya'ni, Abu Bakr Siddiq – fazl durrining ummoni, Umar – adolat gavharining koni, Usmon – hayo gulining bo'stoni, Hazrati Ali esa valoyat badanining joni, deya vasf etilgan.

Alisher Navoiy nega tasavvufiy mavzudagi dostonining aynan shu o'rnida xulafoyi roshidin obrazlariga o'rin bergan, degan masalaga yana qaytadigan bo'lsak, birinchidan, shoir bu orqali o'z dini buyurgan e'tiqod va odob namunasini ko'rsatgan. Ya'ni, islomiy odobga ko'ra, Payg'ambar (a.s.)dan so'ng kishilarning eng afzali deb chahoriyorlar e'tiborga olinishi lozim. Bu haqda So'fi Olloyor "Sabot ul-ojiziyn" manzumasida shunday deydi:

*Nabiyilar so'nggidin bilgil batahqiq,
Ki inson afzali Bu Bakr Siddiq.
Ki andin so'ng Umardur, so'ngra Usmon,
Ki andin so'ng Ali, beshubha, ey jon* [Оллоёв 1991, 19].

Ikkinchidan, Payg'ambar (a.s.)dan so'ng to'rt xalifa siymosi so'fiylar uchun andoza – etalon bo'lishi lozimligiga ishora qilingan. Tasavvuf nazariyasiga doir fors tilidagi birinchi asar muallifi Mustamliy Buxoriy (vaf. 1043 y.)ning "Sharh at-Ta'arruf" asarining ko'pgina o'rinlarida sahobalar, shuningdek, tobeinlar orasidan yetishib chiqqan so'fiylarning hayot yo'llari keyingi davr tasavvuf vakillari uchun namuna bo'lib xizmat qilganligi eslatib o'tilgan [Раҳимов 2020, 123]. Zero, turk olimi Hasan Komil Yilmaz to'g'ri ta'kidlaganidek, "Oyat va hadislarda anglatilgan, Payg'ambarimiz va as'hobining yashagan ruhoniylar hayoti tasavvufiy hayotning asosini tashkil etadi" [Yilmaz 2004, 45].

Ma'lumki, tasavvuf adabiyotida murshid va murid obrazlari badiiy asardagi obrazlar tizimini birlashtirib turadigan asosiy o'ringa egadir. Murshid, ya'ni pir, ustoz obrazi Navoiy g'azaliyotida turli usullar, tasviriy vositalar orqali badiiylashtirilgan. Masalan, quyidagi baytda "pir" yoki "murshid" so'zlari bevosida ishlatilmay, balki uning sifati bo'lgan "ogoh" so'zidan foydalanilgan:

*Navoiy bor esang ogah, salomat mulki ham xushtur,
Valekin rahbaring bo'lsa yo'li qat'ida ogohe*

[Навоий (e) 2011, 582].

Ya'ni, mazkur baytdan ey Navoiy, ogohlik darajasiga yetgan bo'lsang, salomatlik mulki ham senga ziyon emas. Faqat sharti shuki, ogohlik manziliga ogoh rahbar – pir bilan yetgan bo'lishing kerak, degan umumiy ma'no chiqarish mumkin. Boshqa bir g'azalida shoir bu obrazlarni payg'ambarlar tarixi vositasida badiiylashtiradi:

Pirsiz kezma bu vodiy ichrakim, topmas Kalim

Tiyra shomin ravshan amr etmay anga xidmat Shuayb

[Навоий (а) 2011, 72].

Alisher Navoiy estetik idealini asarlarida komil insonlar obrazida mujassamlashtirishga harakat qilgan. Bu idealni shoir asarlarida ustoz, pir obrazlari bilan ham chizib ko'rsatadi. Navoiy yaratgan obrazlar, asosan, uning tasavvufiy dunyoqarashidan shakllangan bo'ladi. Zero, "...obraz muayyan dunyoqarash bilan yo'g'rilgan aql mahsuli hamdir" [Адабиёт назарияси 1978, 108].

Alisher Navoiy "Lison ut-tayr" asaridagi pir obrazi vositasida tasavvufning eng muhim axloqiy-estetik tamoyillarini ilgari surgan. Dostonning 95-bobida tasvirlangan Abu Turob Naxshabiy va uning muridi haqidagi hikoyatda so'fiylikning muhim axloqiy sifati – tavoze' va uning ziddi bo'lgan riyo, zohirbinlik, manmanlikning zarari haqida gap boradi. Nima uchun zohirbinlik tasavvufda malomat qilingan, degan savolga Abdulloh Ansoriyning ushbu fikri javob bo'ladi: "Botiningni zohiringdan afzal ko'rki, zohir xalqning nazargohi bo'lsa, botin Haqning nazargohidir" [Бертельс 1965, 304]. Bunga aynan uyg'un fikr naqshbandiya tariqatiga doir manbalarda ham uchraydi. "Rashahotu ayn ul-hayot" asarida Abdulxoliq G'ijduvoni aytdiki: "Zohiringga oro bermagilkim, zohirning oroyishi botinning xarobliqidin turur" [Али Сафий 2004, 37]. Alisher Navoiy "Mahbub ul-qulub" asarida tashqi ko'rinishiga oro beradigan erkaklarni malomat qiladi: "Eranlar yasanmog'ikim, namoyish uchundir, xotinlar bezanmagidekdurki, oroyish uchundir. Agarchi bu ma'no ikkalasiga qabihdir, ammo erkaklarga mujibi tafzihdir" [Навоий (h) 2011, 501].

Hikoyat tahliliga kirishishdan oldin shunga e'tibor berish kerakki, Navoiy bu mavzudagi syujet bosh qahramoniga bejiz Abu Turob Naxshabiy ismini tanlamagan. Negaki, arab tilida "turob" tuproq ma'nosini anglatadi. Tuproq esa xoksorlik va tavoze' ramzidir. Hikoyatning umumiy g'oyasi ham xoksorlikka targ'ibdir. Tasavvuf axloqiga binoan azizlikka, baland martabaga tavoze' orqali erilishadi. Navoiyning quyidagi baytida shu ma'no ko'zda tutilgan:

El ayog'ig'a tushardin boshqa chiqmoq rasmini,

May kuhanpiridin ushbu dayr aro irshod bil [Навоий (а) 2011, 385].

Baytda tilgan olingan "may kuhanpiri" — tavhid asroridan solikni ogoh etuvchi piri tariqat, murshid. U solikni bu dunyoda el oyog'i ostida tuproq kabi yastanib yotishdan avliyoulloh darajasiga yetib olguniga qadar tarbiyalab, so'ngra ruxsatnoma beradi" [Salohiy 2018, 99].

"Lison ut-tayr" hikoyatidagi Abu Turob Naxshabiy ham o'z muridida zohirbinlik illati bo'y ko'rsata boshlaganini mulohaza qiladi:

*Bir muridi holig'a solib nazar,
Zeb-u ziynatdin topar erdi asar.
Hirqasida vuslalar erdi orig',
Ranglar onda qizil, yoshil, sorig'.
Mayl ko'p nafsig'a ra'nolig' sori,
Kisvati faqr ichra zebolig' sori* [Навоий (h) 2011, 145].

Ustoz shogirdini bu "dard"dan tuzatish uchun avval yengil muolajalarni qilib ko'rdi, lekin o'zgarish bo'lmaydi:

*Ko'p riyoatlar buyurdi pir anga,
Ul takalluf topmadi tag'yir anga* [Навоий (h) 2011, 145].

Shundan so'ng muridning holatidan kelib chiqib o'zgacha bir davo usulini qo'llaydi. Ruhiiy tarbiya kitoblarida shunday uqdiriladiki, "Muridlar nafsining davolovchisi ularning hammasiga ham bir xil riyoatni belgilayvermasligi kerak. Avvalo, hamma dardni bir xil dori bilan davolab bo'lmaydi" [Муҳаммад Юсуф 2014, 216]. Abu Turob Naxshabiy qo'llagan o'ziga xos davo usuli quyidagicha:

*Har kun o'z nafi bila razm aylamak,
Dog'i dorussalxqa azm aylamak.
Bir sabadga qo'yning ich-olotini,
Solibon ihshou qozurotini,
Bosh uza oni qo'yub, mahkam tutub,
Mehnatu ranjidan oning qon yutub.
Qatralar haryon tomib dastoridin,
Oni o'tkargay Nasaf bozoridin* [Навоий (h) 2011, 145].

Shogirdga bunday riyoat buyurilishining sababi u muhtalo bo'lgan ma'naviy xastalik sababidandir. Negaki, "Murshid hakimga o'xshaydi. Hakim o'ziga murojaat qilgan xastani uning kasalligi, organizmining xususiyatlari, kasallik bilan qanday kurasha olishiga

qarab davolasa, murshid ham o'ziga murojaat qilgan kimsalarga shunday tashxis va davo qiladi" [Yilmaz 2004, 187]. Muridning kasalligiga qarab tayinlangan muolaja ham o'z natijasini ko'rsatadi:

Nafsig'a oning yetib mundoq inod,

Necha kun bu ish topti imtidod.

Hirqasida qolmadi zebolig'i,

Boshidin chiqdi bori ra'nolig'i...

To maqomi bo'ldi ayvoni vusul,

Harne matlubig'a yuz qo'ydi husul. [Навоий (h) 2011, 145 – 146].

Tahlil qilingan bu hikoyat asarning bundan oldingi bobida qo'yilgan masalaga illustrasiya vazifasini o'tagan. Unda asarning bosh qahramoni – majoziy obraz Hudhudga qushlardan biri o'z tabiatidagi "talavvun" – sabotsizlikdan shikoyat qiladi. Talavvunning aksi istiqomat bo'lib, tasavvufda oliy maqsad yo'lidagi har qanday katta-yu kichik amallarni bajarishdan og'ishmaslik, sobitqadamlik tushuniladi. Bu fazilat, albatta, pirning tarbiyasi bilangina kamolga yetadi, deb hisoblangan. Hudhud bu kasallik pir rahbarligidagi riyoizat orqali tuzalishi mumkinligini aytadi:

Bu maraz topmish riyoizatdin iloj,

Kim kishiga mustaqim o'lgay mizoj.

Nafsidin har kimgakim bu bim erur,

Chora murshid oldida taslim erur [Навоий (h) 2011, 144].

Xulosa

Bu singari talqin va mulohazalar Navoiy dahosining asarlari qatiga singdirilgan shoir badiiy niyatlarini uning o'zi nazarda tutganidek ochib bera olmaydi. Zero, "...asarni o'quvchiga taqdim etishda, u orqali o'zining badiiy tafakkuri va iste'dodini namoyish etishda muallif imkoniyatlari kengroq, albatta u talqin etuvchidan oldingi o'rinda turadi" [Салоҳий 2005, 22]. Alisher Navoiy ijodiy tafakkurinnig sarhisobi, cho'qqisi bo'lgan bu dostonning talqini uchun imkoniyatlar ham hali bisyor. Shoir lirikasida qo'yilgan muammolarning yechimini shu asarning mohiyatini tushungandan so'nggina anglash mumkin. Birgina asar kompozitsiyasidagi mantiqni ilg'ay bilishning o'zi "Lison ut-tayr" va umuman, Alisher Navoiyning tasavvufiy pozitsiyasi haqidagi ilmiy tasavvurlarni boyitishi turgan gap.

Alisher Navoiy ijodidagi tasavvufiy obrazlar genezisini, eng avvalo, uning o'z ijodidan izlash lozim. Xususan, "Lison ut-

tayr" asarining o'ziga xos kompozitsiyasi va undagi muqaddimaviy boblarda tasvirlagan *xulafoyi roshidin* obrazlarini o'rganish shoirning boshqa asarlaridagi tasavvufiy obrazlar mohiyatini to'g'ri anglashning muhim omilidir.

Shuningdek, "Lison ut-tayr" asaridagi murshid va murid Alisher Navoiy estetik ideallarini, tasavvuf ta'limotining muhim nazariy masalarini o'zida umumlashtiradigan obrazlardir. Mazkur obrazlar shoir lirikasida anchayin siriqlik bilan, tafsilotlardan xoli ravishla tasvirlansa, epik asarlarida majoziy yoki tarixiy prototip obrazlar qatnashgan hikoyatlar orqali illustratsiya qilingan.

Adabiyotlar

- Levend, Agah Sırrı. 1965. *Ali Şir Neval. I.Cild. Hayatı, sanatı va kişiligi*. Ankara: Türk tarih kurumu basimevi.
- Salohiy, D. 2018. *Tasavvuf va badiiy ijod*. Toshkent: Navro'z nashriyoti.
- Serrac, Ebu Nasr Tusi. 1996. *El-Lüma. Islam Tasavvufu*. Istanbul: Altinoluk Yayinlari.
- Sulton, Izzat. 2005. *Adabiyot nazariyasi*. Toshkent: O'qituvchi.
- Yilmaz, Hasan Kamil. 2004. *Tasavvuf ve Tarikatlar*. Istanbul: Ensar.
- Али Сафий, Фахруддин. 2004. *Рашаҳоту айнил-ҳаёт*. Тошкент: Абу Али ибн Сино номидаги тиббиёт нашриёти.
- Адабиёт назарияси. 2 томлик: 1-том. 1978. Тошкент: Фан.
- Бадахшоний, Муҳаммад Анвар. 2014. *"Ақидатут-Таҳовия" шарҳининг талхйиси*. Шайх Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф таржимаси. Тошкент: Hilol-nashr.
- Бертельс, Е.Э. 1965. *Избранные труды: Суфизм и суфийская литература*. Москва: Наука.
- Жўрақулов, У. 2015. *Назарий поэтика масалалари*. Тошкент: Ғ.Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи.
- Жўшон, Маҳмуд Асъад. 2018. *Пайғамбар алайҳиссалом меросхўрлари*. Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи.
- Муҳаммад Юсуф, Шайх Муҳаммад Содиқ. 2014. *Руҳий тарбия. 1-жуз: Покланиш*. Тошкент: Hilol-nashr.
- Муҳсибий, Ҳорис. 2020. *Рисолатул Мустаршидийн. Абдулфаттоҳ Абу Ғудда шарҳи. Таржимон: З.Шосалимов*. Тошкент: Шарқ.
- Навой, Алишер. 2011. *Тўла асарлар тўплами. 10 жилдлик: 1-жилд*. Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи.
- Навой, Алишер. 2011. *Тўла асарлар тўплами. 10 жилдлик: 2-жилд*. Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи.
- Навой, Алишер. 2011. *Тўла асарлар тўплами. 10 жилдлик: 3-жилд*. Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи.
- Навой, Алишер. 2011. *Тўла асарлар тўплами. 10 жилдлик: 4-жилд*.

- Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи.
- Навоий, Алишер. 2011. *Тўла асарлар тўплами. 10 жилдлик: 5-жилд*. Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи.
- Навоий, Алишер. 2011. *Тўла асарлар тўплами. 10 жилдлик: 7-жилд*. Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи.
- Навоий, Алишер. 2011. *Тўла асарлар тўплами. 10 жилдлик: 9-жилд*. Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи.
- Навоий, Алишер. 2011. *Тўла асарлар тўплами. 10 жилдлик: 10-жилд*. Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи.
- Олим, С. 1992. *Ишқ, ошиқ ва маъшуқ*. Тошкент: Фан.
- Оллоёр, Сўфи. 1991. *Саботул-ожизийн*. Тошкент: Чўлпон.
- Раҳимов, К. 2020. *Мовароуннаҳр тасаввуфи тарихи: таълимотнинг шаклланиши ва тизимлаштирилиши (VII – XI асрлар)*. Тошкент: Akademnashr.
- Салоҳий, Д. 2005. *Навоийнинг шеърий услуги масалалари*. Тошкент: Фан.
- Суютий, Жалолиддин. 2020. *Тарих ал-хулафо. Таржимон: Абдуллоҳ Шокиров*. Тошкент: Шарқ.
- Холмўминов, Ж. 2020. *Ваҳдат ул-вужуд фалсафаси ва Нақшбандия таълимоти*. Тошкент: Tafakkur.
- Хондамир, Ғиёсиддин. 2018. *Макорим ул-ахлоқ. Форс тилидан К.Раҳимов таржимаси*. Тошкент: Akademnashr.
- Эркинов, А. 2018. *Алишер Навоий “Хамса”си талқини манбалари (XV – XX аср боши)*. Тошкент: Tamaddun.

"Lison ut-tayr" composition and harmony of images

Alisher Razzakov¹

Abstract

This article analyzes Alisher Navai's work "Lison ut-Tayr" from a mystical point of view. Alisher Navai's unique views on Sufism and his

---

¹Alisher A. Razzakov – Doctor of Philosophy in Philology (PhD), Tashkent State University of Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoi.

E-mail: razzoqovalisher45@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-0089-5874

For citation: Razzakov, A.A. 2023. "“Lison ut-tayr” composition and harmony of images”. *Golden scripts* 2: 93–110.

Naqshbandi doctrine are given the importance in the solution of the scientific problem posed before the article. Paying attention to the uniqueness of the composition of the work, it is based on the analysis that every section, every detail reflects Alisher Navai's first Islamic and mystical worldview. The importance of stories about the famous historical figures in the history of Islam in the introduction of the work to the correct understanding of the mystical nature of work and the illumination of artistry of the images are emphasized. The story of Abu Turab Nakhabi and his disciple described in the 95th chapter of work was also analyzed, and it was concluded that the most important moral and educational topics of Sufism were written in it. In covering the subject, besides the works of Alisher Navai, the poets who created on the mystical theme, the history of Islam, the opinions of classic and modern authors on mysticism were taken as a basis.

Key words: *"Lison ut-tayr", artistic creation, Islam, Sufism, composition, narrative, image.*

References

- Levend, Agah Sirri. 1965. *Ali Shir Nevai. I. Vol. Life, art and manhood*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basimevi.
- Salahi, D. 2018. *Sufism and artistic creativity*. Tashkent: Navroz publishing house.
- Serrac, Ebu Nasr Tusi. 1996. *El-Luma. Islamic Sufism*. Istanbul: Altinoluk Publications.
- Sultan, Izzat. 2005. *Literary Theory*. Tashkent: O'qituvchi.
- Yilmaz, Hasan Kamil. 2004. *Sufism and Sects*. Istanbul: Ansar.
- Ali Safi, Fakhruddin. 2004. *Rashahotu ainil-hayat*. Tashkent: Medical publishing house named after Abu Ali ibn Sina.
- Literary theory. 2-story: 1-story. 1978. Tashkent: Fan.
- Badakhshani, Muhammad Anwar. 2014. *Analysis of the commentary «Aqidatut-Tahaviya»*. Translated by Sheikh Muhammad Sadiq Muhammad Yusuf. Tashkent: Hilal publication.
- Bertels, E.E. 1965. *Selected Works: Sufism and Sufi literature*. Moscow: Nauka.
- Dzhorakulov, U. 2015. *Theoretical Poetics Issues*. Tashkent: creative publishing house named after Gafur Ghulam.
- Joshon, Mahmoud As'ad. 2018. *Heirs of the Prophet*. - Tashkent: creative publishing house named after Gafur Ghulam.
- Muhammad Yusuf, Sheikh Muhammad Sadiq. 2014. *Spiritual education. Part 1: Atonement*. Tashkent: Hilal publication.
- Mahasibi, Horis. 2020. *Risalatul Mustarshidin*. Commentary by Abdulfattah Abu Gudda. Translator: Z. Shosalimov. Tashkent: Shark.
- Navoi, Alisher. 2011. *The Complete Works. 10 volumes: Volume 1*. Tashkent: Publishing house named after Gafur Ghulam.
- Navoi, Alisher. 2011. *The Complete Works. 10 volumes: Volume 2*. Tashkent: Publishing house named after Gafur Ghulam.

- Navoi, Alisher. 2011. *The Complete Works. 10 volumes: Volume 3*. Tashkent: Publishing house named after Gafur Ghulam.
- Navoi, Alisher. 2011. *The Complete Works. 10 volumes: Volume 4*. Tashkent: Publishing house named after Gafur Ghulam.
- Navoi, Alisher. 2011. *The Complete Works. 10 volumes: Volume 5*. Tashkent: Publishing house named after Gafur Ghulam.
- Navoi, Alisher. 2011. *The Complete Works. 10 volumes: Volume 7*. Tashkent: Publishing house named after Gafur Ghulam.
- Navoi, Alisher. 2011. *The Complete Works. 10 volumes: Volume 9*. Tashkent: Publishing house named after Gafur Ghulam.
- Navoi, Alisher. 2011. *The Complete Works. 10 volumes: Volume 10*. Tashkent: Publishing house named after Gafur Ghulam.
- Olim, S. 1992. *Love, lover and lover*. Tashkent: Fan.
- Olloyor, Sufi. 1991. *Sabotul-ojizin*. Tashkent: Cholpon.
- Rahimov, K. 2020. *History of Movarounnahr Sufism: formation and systematization of doctrine (VII-XI centuries)*. Tashkent: Akademnashr.
- Salahi, D. 2005. *Issues of Navoi's poetic style*. Tashkent: Fan.
- Suyuti, Jalaluddin. 2020. *Tarikh al-khulafa*. Translator: Abdullah Shokirov. Tashkent: Shark.
- Kholmo'minov, J. 2020. *The Philosophy of Wahdat ul-Wujud and the Doctrine of Naqshbandiyya*. Tashkent: Tafakkur.
- Khondamir, Ghiyasiddin. 2018. *Makarim ul-Akhlaq*. Translation from Persian by K. Rahimov. Tashkent: Akademnashr.
- Erkinov, A. 2018. *Sources of interpretation of Alisher Navoi's "Khamasa" (15th - early 20th centuries)*. Tashkent: Tamaddun.

MAQOLA TAQDIM QILISH TALABLARI

“Oltin bitiglar – Golden Scripts” jurnali – Sharq adabiyoti va madaniyati, ijtimoiy-ma’naviy hayoti, tilshunoslik va aniq fanlar, dinshunoslik va ilohiyotshunoslikka oid ahamiyatli qo’lyozma manbalar, xalq og’zaki ijodi namunalariga bag’ishlangan ilmiy tadqiqotlar xulosalarini chop etishga mo’ljallangan.

I. Maqola taqdim etish uchun umumiy talablar

Qo’lyozmalar yil davomida o’zbek, ingliz, rus, fors, shuningdek, turkiy tillarda topshirilishi mumkin. Agar muallif o’z maqolasini jurnalning muayyan sonida nashr etmoqchi bo’lsa, unda qo’lyozma jurnal nashridan kamida besh oy oldin taqdim etishi kerak.

Qo’lyozmalar MS Word (.doc) formatida (oltinbitiglar@gmail.com) elektron pochta-siga yuborilishi kerak. Iqtiboslar va izohlar bo’yicha MS Word menejerini qo’llash lozim.

Barcha qo’lyozmalar muallif (mualliflar) haqidagi qisqacha ma’lumot bilan yuboriladi.

Asosiy matn *Times New Roman* shrifti, 14 hajm, satr oralig’i 1 interval, hoshiyalar chapdan 3 sm, o’ngdan 1,5 sm, yuqori va pastdan 2 sm bo’lishi kerak.

Maqolalar *The Chicago Manual of Style, 16th Edition* formatida shakllantirilishi lozim.

Maqola matni 3 000–5 000 so’zdan iborat bo’lishi kerak.

100–150 so’zdan iborat o’zbek va ingliz tillaridagi abstrakt (annotatsiya) va 5–10 so’zdan kam bo’lmagan kalit so’zlar (o’zbek va ingliz tillarida). Abstrakt maqolaning maqsadi, metodologiyasi va natijalarini qisqacha ifodalashi kerak.

Adabiyotlar ro’yxati 5 sahifadan oshmasligi lozim.

Kitobga taqriz (ingliz yoki boshqa tillarda bo’lishi mumkin) 1500 so’zdan oshmasligi talab etiladi.

Taqriz formati: 1) sarlavha: kitob nomi, muallif (mualliflar), nashr qilingan shahar: nashriyot nomi, nashr yili, sahifasi soni. Narxi, ISBN raqami, (qattiq/yumshoq muqova); 2) taqriz so’ngida: taqrizchining F.I.O., ish joyi, pochta manzili.

II. Maqola bo’limlarini rasmiylashtirish

Maqola nomi – normal harflarda, to’q bo’yoqda, 16 hajm.

Maqola nomi o’zbek va ingliz tillarida (agar maqola boshqa tillarda yozilgan bo’lsa, maqola yozilgan til va ingliz tilida) beriladi.

Maqola sarlavhasidan keyin sahifaning o’ng chetida muallifning ism-familiyasi yozilib, oxiriga yulduzcha (*) ishorasi

qo'yiladi va sahifa pastida muallif haqida quyidagi qisqa ma'lumotlar beriladi: F.I.O., ilmiy daraja va unvon; ish joyi; e-pochta va ORCID ID (raqami).

Maqola kirish, asosiy qism bo'limlari va xulosadan tashkil topadi.

Maqola bo'limlari sarlavhasi – *yotiq*, 14 hajm.

III. Maqolada tarjimalardan foydalanish

Boshqa tillardagi matn yoki boshqa manbalar tarjimoni aniq ko'rsatilishi kerak. Agar matn maqola muallifi tomonidan tarjima qilingan bo'lsa, u holda "tarjima muallifniki" shaklida beriladi.

Rasmiy nashrdan olingan tarjima-matn tahrir qilinmaydi.

Zarur holatda tarjima matnga sana, turli diakritik belgilar va boshqa elementlar kiritilishi mumkin.

Tarjima qilingan matn olingan manba nomi asl holicha beriladi. Zarur deb topilsa, uning nomi qavs ichida berilishi mumkin.

Geografik nomlar tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Tashkilotlar nomi tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Davr nomi rasmiy qabul qilingan shaklda beriladi.

IV. Ko'chirma va tarjima parchaning berilishi

Manbadan olingan ko'chirma parcha asosiy matndan 1 qator tashlab ajratiladi, satr oralig'i 1 interval, markazda, 12 hajmda yoziladi.

Ko'chirmaning tarjimasi qavs ichida ( ) satr boshidan yozilishi kerak. Bunday ko'chirma *Times New Roman* shrift, 12 hajm, normal yozuvda beriladi.

V. Havola va izohlar berish

Manbaga havola matn ichida to'rtburchak qavsda [ ] beriladi. Havola qilingan manbalar bir nechta bo'lsa, ular nuqtali vergul (;) bilan ajratiladi.

Izohlar tegishli sahifa pastida, tartib raqami bilan joylashtiriladi.

VI. Qo'lyozma (toshbosma) manbalar va nashr etilgan asarlar bibliografiyasi

Bibliografiyada muallif yoki asar nomi satrboshidan, boshqa barcha qatorlari abzasdan yoziladi. Adabiyotlar *bibliografiyada* o'zbek lotin alifbosi tartibida ko'rsatiladi.

6.1. Qo'lyozma va toshbosma manbalar bibliografiyasi

Qo'lyozma yoki toshbosma manbalarni bibliografiyada o'zi yozilgan grafikada berish maqsadga muvofiq. Lotin alifbosidagi transliteratsiyasini berish ham mumkin. Ba'zan qo'lyozma asarning nomi muallif ismidan oldin yozilishi ham mumkin.

Muallif nomi. Ko'chirilgan asr (agar mavjud bo'lsa). Asar nomi. Qo'lyozma (toshbosma): saqlanayotgan joy, inventar raqam.

Xondamir. XV asr. Makorim ul-axloq. Qo'lyozma: O'zFASHI, № 742.

Matnda qo'lyozma (toshbosma)ga havola berish:

[Xondamir, Makorim, 17^a]

7.2. Kitoblar uchun

Bibliografiyada:

Familiya, ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011. *Alisher Navoiy: manbalarning qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Familiya kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2011, 99]

Agar bir muallifning bir yilda nashr qilingan kitoblaridan foydalanilgan bo'lsa, bibliografiyada kitobning nashr yili o'zbek lotin alifbosi harflari bilan ajratilib ko'rsatiladi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011(a). *Alisher Navoiy: manbalarning qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011(b). *O'zbek adabiyotining falsafiy sarchashmalari*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Sirojiddinov 2011(a), 99]

Ikki muallif tomonidan yozilgan kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Vohidov, Rahim va Husniddin Eshonqulov. 2006. *O'zbek mumtoz adabiyoti tarixi*. Toshkent: Adabiyot jamg'armasi nashriyoti.

Matnda kitobga havola:

[Familiya va Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va Eshonqulov 2006, 52]

Agar kitobning uch va undan ortiq muallifi bo'lsa, bibliografiyada barcha mualliflarning ismi to'liq yoziladi. Bunday kitobga havola qilinganda, birinchi muallifning ismi yozilib, davomida *va boshqalar* deb ko'rsatiladi:

[Familiya va boshqalar nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va boshqalar 2010, 847]

Kitob yoki to'plam maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Kitob yoki to'plam nomi*, Ism Familiya, Ism Familiya muharrirligida, maqola sahifasi raqamlari. Shahar: Nashriyot.

Ismoilov, Ilyos. 2020. "Navoiy ijodida Ya'juj-Ma'juj obrazi." *Alisher Navoiy va XXI asr*, Shuhrat Sirojiddinov muharrirligida, 130 – 133. Toshkent: Mashhur-press.

Matnda kitob yoki to'plam maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Ismoilov 2020, 131]

Elektron shaklda nashr qilingan kitoblar uchun:

Elektron kitobning bir nechta formati bo'lsa, bibliografiyada foydalanilgan format ko'rsatiladi. Elektron kitobning internet manzili (URL) hamda shu manba olingan sana ko'rsatilishi lozim.

Elektron kitobni bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. URL.
Foydalanilgan sana.

Adizova, Iqboloy. 2020. *Thinker poetess of the East*. Germany: Lambert Academic Publishing. <https://www.lap-publishing.com/>. 12.07.2019.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Adizova 2020, 11]

Ikki muallif tomonidan yozilgan elektron kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. Internet adres (URL).

Sirojiddinov, Shuhrat va Sohiba Umarova. 2017. *O'zbek matnshunosligi qirralari*. Chikago: Chikago universiteti nashriyoti. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders/>.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 1987, 19-hujjat]

7.3. Jurnal maqolasi uchun

Chop etilgan jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari.

Alimuhamedov, Rixsitilla. 2018. "Qadimgi turk-moniy adabiyoti." *Oltin bitiglar* 1: 65 – 76.

Matnda jurnal maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Alimuhamedov 2018, 70]

Elektron jurnal uchun:

Elektron jurnal uchun jurnalning DOI manzili ko'rsatiladi. Agar DOI manzili mavjud bo'lmasa, internet adresi ko'rsatilishi kerak (URL). DOI – bu o'zgarmas ID bo'lib, internet tarmoqlarining elektron adreslari tizimiga ulangan, ya'ni manbani boshqaruvchi <http://dx.doi.org/> manzildir.

Elektron jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari. DOI adres (yoki URL).

Ismoilov, Ilyos. 2020. "Saddi Iskandariy" dostonidagi adabiy ta'sir va o'ziga xoslik masalasi xususida." *O'zbekistonda xorijiy tillar* 3: 229 – 235. doi: 10.36078/1596780050.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Ismoilov 2020, 231]

7.4. Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal uchun

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasiga havola matn shaklida beriladi (masalan, Muhammadjon Imomnazarovning 27.02.2005dagi "O'zbekiston adabiyoti va san'ati" gazetasida chop etilgan maqolasida aytilganidek...); odatda, bunday manbalar umumiy adabiyotlar ro'yxatida keltirilmaydi. Agar keltirilsa, kitoblarga qo'yiladigan talablarga asosan beriladi.

Agar onlayn maqolaga havola berilayotgan bo'lsa, uning internet manzili (URL), maqola olingan sana ko'rsatilishi kerak.

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Gazeta-Jurnal nomi*, nashr

sanasi.

Imomnazarov, Muhammadjon. 2005. "Jomiy "Xamsa" yozganmi?" *O'zbekiston adabiyoti va san'ati*, January 25.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Imomnazarov 2005, 4]

Elektron gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi*, nashr sanasi. Internet adres.

Sobirov, Ergash va Akmal Kenjayev. 2010. "Milliy qadriyat va globallashuv". *New York Times*, 27.02. <http://www.nytimes.com/28/us/28health.html>.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sobirov va Kenjayev 2010, 17]

Maqola so'ngida foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosi tartibida beriladi. Adabiyotlar ro'yxati ikki qismdan iborat bo'lishi, birinchi qismda foydalanilgan adabiyot chop etilgan grafikada yuqorida ko'rsatilgan shaklda rasmiylashtirilishi, ikkinchi qismda esa barcha foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosida berilishi talab qilinadi. Misol uchun:

Adabiyotlar

Баранов, Х.К. 1958. Арабско – русский словарь. Москва: Наука.

Adabiyotlar

Baranov, X.K. 1958. Arabsko – russkiy slovar. Moskva: Nauka.

Maqolani rasmiylashtirish talablarining ingliz tilidagi variantini "*The Chicago Manual of Style, 16th Edition*" qo'llanmasi yoki <https://www.chicagomanualofstyle>. havolasidan ko'rib olishingiz mumkin.

Ushbu son “Oltin bitiglar” tahririyatida sahifalandi.
Manzil: Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos Hojib ko'chasi 103-uy.
e-mail: oltinbitiglar@gmail.com
Tel.: +99894 697-97-04

Bosishga 30. 06. 2023-yilda ruxsat etildi
Qog'oz bichimi 70x100 1/16/.
nashriyot bosma tabog'i: 8

Jurnal 2017-yil 26 oktyabrda O'zbekiston Respublikasi Matbuot va axborot
agentligi tomonidan № 0940 raqami bilan ro'yxatdan o'tgan.
Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy Attestatsiya Komissiyasi tomonidan
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc)
dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalari chop etilishi lozim bo'lgan
ro'yxatga kiritilgan.

Tahririyatga kelgan qo'lyozmalar taqriz qilinmaydi va mualliflarga qaytarilmaydi.

“Mashhur-Press” bosmaxonasida chop etildi.
Buyurtma №0440 Adadi 300 dona.
Bosmaxona manzili:100129 Toshkent, Markaz 15, 1-uy. Tel.: +99890 900 75 77,
+99894 659 94 62